פרק שביעי - הנודר מן הירק

משנה

פרק זה ממשיך לדון בנודרים מדברים מסויימים, מה הם הדברים הנכללים בנדרם. המשנה הראשונה מבארת מה נכלל בנודר מן הירק.

הַנּוֹדֵר שלא ליהנות **מִן הַיָּרָק, מוּתָּר בְּדִלּוּעִין,** שכיון לפי שאין העלים שלהם נאכלים, אינם נקראים ירק בלשון בני אדם אלא פרי האדמה, **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹסֵר** בדלועים, שסובר שבלשון בני אדם גם הם בכלל ירק. **אָמְרוּ** לוֹ חכמים **לְרַבִּי עֲקִיבָא,** יש להביא ראיה שדלועים בלשון בני אדם אינם בכלל ירק, **וַהֲלֹא** [והרי] **אוֹמֵר אָדָם** לְשָׁלּוּחוֹ **קַח** – לך קנה **לִי יָרָק, וְהוּא** השליח אם אינו מוצא ירק חוזר למשלח **וְאוֹמֵר** לו **לֹא מָצָאתִי** ירק **אֶלָּא דְּלוּעִין,** ושואל אותו האם לקנות מהם. הרי מכאן יש ראיה שדלועים אינם בכלל ירק, שאם הם בכלל ירק היה לוקחם השליח בלא לחזור ולשאול את פי המשלח. **אָמַר לָהֶם** רבי עקיבא לחכמים, **בֵּן הַדָּבָר** – כפי שאמרתם שאכן כך ינהג השליח, אבל מזה אני מביא ראיה לשיטתי שהם כן בכלל ירק, שהרי רק אם ימצא דלועים יחזור וישאל את המשלח האם להביאם, **אוֹ שָׁמָּא** – אך האם אולי **אוֹמֵר הוּא** למשלח **לֹא מָצָאתִי אֶלָּא קִישְׁטִנִּית** האם אביא לך מהם, **אֶלָּא** הטעם שרק על דלועים שואל את פיו אם להביאם, ואינו שואל כן על קטנית, מפני **שֶׁהַדְּלוּעִין** הם **בְּכְלָל יָרָק** בלשון בני אדם, ויתכן שהמשלח שביקש ירק מעונין גם בדלועים, **וְקִישְׁטִנִּית אֵינוֹ בְּכְלָל יָרָק** וודאי כשביקש המשלח ירק אינו מעונין בהם.

מביאה המשנה דין נוסף בנודר שלא ליהנות מן הירק:

וְאָסוּר בְּפוֹל הַמִּצְרִי בעודו **לַח** שאז העלים שלו עדיין נאכלים כמו בירק, לכן נקרא במצב זה ירק, **וּמוּתָּר בְּיָבֵשׁ** – שמזמן שהפול מתייבש אין נאכל ממנו רק הזרע שבתוכו ולא העלים, ואינו נקרא יותר ירק.

גמרא

שנינו במשנה **הַנּוֹדֵר מִן הַיָּרָק כּוּ'** מותר בדלועין ורבי עקיבא אוסר:

הגמרא מקשה על דברי רבי עקיבא:

וְהָא מִן יָרָק נָדַר – והרי נדרו היה שלא ליהנות מירק, ומדוע אוסר רבי עקיבא את הדלועים שאינם ירק אלא פרי האדמה.

מתרצת הגמרא, **אָמַר עוּלָּא** שאכן אין לפרש את המשנה שהנודר אמר קונם 'ירק עלי', אלא **בְּאוֹמֵר** קונם **יַרְקֵי קְדֵירָה עָלַי,** שבכך שהוסיף בדבריו לומר 'ירקי קדירה', מוכח שברצונו לאסור דבר נוסף מלבד הירק, ומסתבר שכוונתו לדלועים, שהרי שליח שמתבקש לקנות ירק ואינו מוצא נמלך האם לקנות דלועים.

הגמרא מקשה על תירוצו של עולא:

מדוע לפרש שייתר בלשונו לפי שרוצה לאסור דלועים, הרי הם לא מין ירק ואינם במשמעות לשונו 'ירקי קדירה'. **וְדִילְמָא** ושמא ייתר בלשונו כדי לאסור גם **יָרָק** כגון שומים ובצלים הבאים להטעים את **הַנֶּאֱכָל בִּקְדֵרָה** ולכן **קָאָמַר** 'ירקי קדירה', וודאי יותר מסתבר שכך היתה כוונת דבריו, שהרי ירקות אלו נכללים במשמעות לשון 'ירקי קדירה'.

מתרצת הגמרא, שאכן אין לפרש את המשנה שמדברת באופן שאמר 'ירקי קדירה עלי', אלא **בְּאוֹמֵר** קונם **יָרָק הַמִּתְבַּשֵּׁל בִּקְדֵרָה עָלַי',** שיש במשמעות לשון זו דלועים שהרי הם נאכלים על ידי בישול בקדירה. ומסתבר שלכך התכוון בייתור לשונו, שאם לאסור את השומים והבצלים ולא את הדלועים, היה אומר ירקי קדירה עלי.

הגמרא ממשיכה לבאר את התירוץ, לפי שעדיין אין דברי רבי עקיבא מובנים דיים, שמאחר שהדלועים הם פרי ולא מין ירק אין סברא לומר שמשום ייתור הלשון נכלול בנדרו מה שאינו מינו כלל. ועל כן שואלת הגמרא, **בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי** – במה חולקים חכמים ורבי עקיבא, וכלומר מדוע משום תוספת לשונו אוסר רבי עקיבא מה שאינו מין ירק כלל. ועל כך מבארת, **רַבָּנַן סָבְרִי כָּל מֵילְתָא דְּצָרִיךְ שְׁלִיחָא לְאַמְלוֹכֵי עָלָהּ** – חכמים סוברים שכל דבר שהשליח צריך לחזור ולהימלך במשלח אם להביאו, **לָאו מִינֵיהּ הוּא** – אין הוא בכלל המין שאמר לו המשלח, ולכן דלועים שהשליח צריך לחזור ולהימלך עליהם, הגם שהנודר ייתר בלשונו אין להכלילם בנדרו, שהרי אינם המין שנדר. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר כָּל מֵילְתָא דְּמִימְלִיךְ שְׁלִיחָא עָלָהּ, מִינֵיהּ הוּא** – כל דבר שהשליח חוזר ונמלך עליו, הוא בכלל המין שאמר לו המשלח, ולכן ניתן להכליל את הדלועים שהשליח חוזר ונמלך עליהם, באיסור נדר שבלשון ירק המתבשל בקדירה עלי.

אָמַר אַבָּיֵי, אף שרבי עקיבא אוסר הדלועים, מכל מקום **מוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא לְעָנְיַן מַלְקוּת,** שאם עבר על נדרו ואכל דלועים **שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה** על אכילתו משום הלאו של (במדבר ל ג) 'לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ', שלא אסר רבי עקיבא את הדלועים משום שברור לנו שלהם התכוונן בנדרו, שכן אין לכך משמעות מפורשת, שאם בגלל הרמז שמצד ייתור לשונו וכן שעלידם שליח נמלך, אינו אלא ספק, ואין עונש מלקות מספק.

הגמרא מביאה משנה, ודנה בה אם היא כרבי עקיבא:

תָּנָן הָתָם (מעילה כ.) לגבי בעל הבית שהיה ברשותו דבר מה השייך להקדש האסור בהשתמשות של חול, ונתנו בשוגג לשליח ואמר לו שיעשה בזה שימוש של חול, אזי אם קיים **הַשָּׁלִיחַ** את דבר המשלח, **שֶׁעָנָ"ה שְׁלִיחוּתוֹ** מבלי לשנות ממה שנתבקש, **בַּעַל הַבַּיִת** שהשליח פעל בשליחותו **מָעַל** – חייב בקרבן מעילה, שיש שליחות לדבר עבירה במעילה, ונחשב כאילו המשלח הוא זה שהוציא את דבר ההקדש לחולין. אבל אם **לֹא עָנָ"ה** השליח את **שְׁלִיחוּתוֹ** – ששינה ממה שאמר לו בעל הבית, **שָׁלִיחַ מָעַל** – הוא חייב בקרבן מעילה, כיון שלא עשה מה שאמר לו המשלח, הרי שאינו שלוחו לדבר זה, והוא המועל.

הגמרא בהמשך מביאה את הסיפא של משנה זו שבה מבואר מה נקרא שלא עשה השליח את שליחותו, אלא שמקדימה לכך שאלה ומבררת, **מַאן תַּנָּא** – מי התנא ששנה את הסיפא של משנה זו שבמעילה. **אָמַר רַב חִסְדָּא, מַתְנִיתִין** – סיפא זו **דְּלֹא כְּרַבִּי עֲקִיבָא** – הסובר שכל דבר שהשליח חוזר ונמלך עליו הוא בכלל המין שאמר לו המשלח.

דִּתְנַן ששנינו בסיפא, **בֵּיצַד** הוא האופן שלא עשה השליח את שליחותו של בעל הבית. כגון שהיה לבעל הבית בשר וכבד משל הקדש והיה סבור שהם משל חולין שיש לו, **אָמַר** לוֹ לשלוחו **תֵּן בָּעָנָ"ר שיש לי לָאוֹרְחִים,** ושינה השליח **וְנָתַן לָהֶם כָּבֵד** שהוא משל הקדש. או שאמר לו בעל הבית **תֵּן כָּבֵד** לאורחים, ושינה **וְנָתַן לָהֶם בָּעָנָ"ר, הַשָּׁלִיחַ מָעַל** – שכבד אינו בכלל בשר, ונמצא שלא עשה השליח את שליחותו. מדייקת הגמרא, **וְאִי** – ואם המשנה היתה כדעת **רַבִּי עֲקִיבָא, הָא** [הרי] **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא כָּל מֵילְתָא דְּמִימְלִיךְ עָלָהּ שְׁלִיחַ** – כל דבר שהשליח חוזר ונמלך עליו, **מִינֵיהּ הוּא** – הוא בכלל המין שאמר לו המשלח, וכיון שהנשלח לקנות בשר ולא מצא, חוזר למשלח ואומר לו לא מצאתי בשר אלא כבד, הרי שכבד הוא בכלל בשר, ולפי כלל זה בנדון שלפנינו נחשב הדבר שעשה השליח את שליחותו. אם כן **לִמְעוֹל בַּעַל הַבַּיִת וְלֹא לִמְעוֹל שָׁלִיחַ** – צריך להיות הדין שבעל הבית יתחייב קרבן מעילה ולא השליח. ומכך שנאמר במשנה על מקרה כזה שהשליח מעל, סימן שאין היא כשיטת רבי עקיבא.

אביי דוחה את דברי רב חסדא:

אָמַר אַבָּיֵי אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפילו תאמר שהסיפא של המשנה היא גם לשיטת **רַבִּי עֲקִיבָא,**

מי לא – וכי לא מוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא שאם השליח רוצה להביא כבד, דְּצָרִיךְ אִימְּלוּכֵי – שצריך השליח לחזור לבעל הבית ולהימלך בו אם הוא יכול להביא כבד לאורחים, וכיון שלא חזר ושאל את בעל הבית אם להביא כבד, נמצא שהביא את הכבד על דעת עצמו ואין הוא שליח של בעל הבית, ולכן הוא מעל. אִיתְּמַר שְׁמַעְתָּא – אמרו את השמועה של אביי שהמשנה במעילה כרבי עקיבא, קַמֵּיהּ דְּרַבָּא – לפני רבא. אָמַר לְהוֹן – אמר להם רבא, שַׁפִּיר אָמַר נַחְמָנִי – יפה אמר אביי.

הגמרא מבררת מי הוא התנא שחולק על רבי עקיבא במשנה:

שואלת הגמרא, מַאן תַּנָּא דְּפָלִיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא – מי הוא התנא שחולק על רבי עקיבא במשנה, וסובר שהנודר מן הירק מותר בדלועים. משיבה הגמרא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הִיא. דְּתַנְיָא בברייתא, הַנּוֹדֵר שלא ליהנות מִן הַבָּאָר, אָסוּר בְּכָל מִינֵי בָּאָר, בין בשבר בקר ובין בשבר צאן ובין בשבר חיה, שכולם נקראים בשר, וְאָסוּר בָּרֹאשׁ וּבָרַגְלַיִם – בראש וברגלי הבהמה, וּבְקִנָּה, וּבִכְבֵד וּבַלֵּב וּבָעוֹפוֹת, שכל הדברים האלו השליח נמלך עליהם אם להביאם, וכל מה שהשליח נמלך עליו הרי הוא בכלל בשר, וּמוּתָּר בְּבָאר דָּגִים וְחָגָבִים, שאין הם בכלל בשר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַנּוֹדֵר שלא ליהנות מִן הַבָּאָר, אָסוּר בְּכָל מִינֵי בָּאָר, בין בשבר בקר ובין בשבר צאן ובין בשבר חיה, שכל מינים אלו הם במשמעות לשון נדרו שנדר שלא ליהנות מבשר, והשליח שנשלח להביא בשר מביאם אף בלא לחזור ולהימלך עליהם, וּמוּתָּר בָּרֹאשׁ וּבְרַגְלַיִם וּבְקִנָּה וּבִכְבֵד וּבַלֵּב וּבָעוֹפוֹת, שכל דברים אלו אין השליח מביאם, אם לא חזר ונמלך עליהם, וכל דבר שהשליח צריך לחזור ולהימלך עליו, אין הוא בכלל לשונו, ולא נאסר בו. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שמותר גם בְּבָאר דָּגִים וַחֲגָבִים, שפשוט שאין הם בכלל בשר, ואף תנא קמא מודה שמותר בהם.

הברייתא מביאה דבר נוסף שאמר רבן שמעון בן גמליאל:

וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר דבר נוסף בענין האברים הפנימיים של הבהמה, קְרָבַיִם לָאו בָּאָר – הקרביים של הבהמה אין הם בכלל בשר, וְאוֹכְלִיהֶן לָאו בַּר אִינָשׁ – ומי שאוכל אותם אינו בן אדם. ומבארת הגמרא את דברי רבן שמעון בן גמליאל, שמה שאמר אוכליהן לאו בר אינש כונתו שאוֹכְלֵיהֶן בְּבָאר לְעָנְיַן זְבִינֵי – שמי שקונה אותם לאכילה כמו שקונה בשר, דהיינו שקונה קרביים אף שהיה יכול לקנות בשר רגיל, לָאו בַּר אִינָשׁ – אינו נוהג מנהג בני אדם, אלא הדיוט הוא.

הגמרא מבררת לפי שיטת תנא קמא שאסור בעוף, מדוע הוא מותר בדגים:

מַאי שְׁנָא – מה החילוק בין בָּאָר עוֹף לְשיטת תַּנָּא קַמָּא, דַּאֲסִיר – שאסור בו, כיון דַּעֲבִיד שְׁלִיחָא דְּמִימְלִיךְ עֲלֵיהּ – שבשנשלח להביא בשר ואינו מוצא, עשוי הוא לחזור ולשאול את המשלח אם הוא רוצה עוף במקום בשר, ואם כן בכלל בשר הוא, ואסור אף על פי שלא נדר במפורש שלא ליהנות מעוף, אלא נדר שלא ליהנות מבשר, בְּבָאר דָּגִים נָמֵי – גם בשר דגים, עֲבִיד שְׁלִיחָא – עשוי השליח, דְּאִי לָא מַשְׁכַּח בֵּיהּ בָּאָר – שאם אינו מוצא בשר, מִימְלִיךְ עֲלֵיהּ – שואל את המשלח האם להביאו, דְּאָמַר – שאומר למשלח, אִי לָא מַשְׁכַּחְנָא בֵּיהּ בָּאָר – הרי לא מצאתי בשר, אַיְיתֵי דָּגִים – האם אביא דגים, וְכיון שהשליח נמלך עליהם, לְיתַסְּרוּ – יאסרו עליו דגים כמו עופות.

מבארת הגמרא, אָמַר אַבַּיֵי, בברייתא מדובר שהשליח לא חזר ונמלך אם להביא דגים, וּבְגוֹן שֶׁהִקִּיז דָּם, והדרך היא דְּלֹא אָכִיל דָּגִים – שאינו אוכל דגים ביום זה כיון שמזיקים לו, ומסתבר שלא נדר אלא מדבר שדרכו לאכול ביום נדרו, וכשנדר מבשר לא היתה כוונתו לאסור עצמו גם בדגים.

מקשה הגמרא, אִי הָכִי – אם כך שמדובר בברייתא כשנדר ביום שהקיז דם, הרי ביום זה אֲפִילּוּ עוֹפוֹת נָמֵי לֹא אָכִיל – גם עופות אין הוא אוכל, דְּאָמַר [שהרי אמר] שְׁמוּאֵל, דְּמַסּוֹכֵר וְאָכִיל בֵּיהּ בָּאָר דְּצַפְרָא – המקיז דם מהכתפיים ולאחר מכן אכל בשר עוף, פָּרַח לִבֵּיהּ כְּצַפְרָא – פורח לבו כציפור, דהיינו שנחלש ומתעלף. ואם כך מסתבר שביום שהקיז דם לא נדר גם מעופות, שהרי גם הם לא ראויים לו באותו יום, ומדוע סבר תנא קמא שאסור בעופות.

וְתַנְיָא – וכך שנינו גם בברייתא, שֹאֵין מַקִּיזִין דם, אלא אם כן יש לו לאכול לאחר ההקזה דברים המחזקים את גופו, אבל לֹא מקיזים דם עַל דָּגִים – על מנת לאכול דגים אחר ההקזה, וְלֹא עַל עוֹפוֹת – על מנת לאכול עופות אחר ההקזה, וְלֹא עַל בָּאָר מָלִיחַ – על מנת לאכול בשר מליח אחר ההקזה, שדברים אלו אינם מחזקים את הגוף שנחלש בגלל ההקזה. וְתַנְיָא בברייתא, הִקִּיז דָּם, שגופו נחלש מחמת ההקזה, לֹא יֹאכַל אחר ההקזה לֹא חָלָב, וְלֹא גְּבִינָה, וְלֹא בֵּיצִים, וְלֹא שַׁחֲלַיִם, וְלֹא עוֹפוֹת, וְלֹא בָּאָר מָלִיחַ, שכל הדברים האלו אינם מחזקים את הגוף שנחלש, וגם בברייתא זו מבואר שאין אוכלים עופות אחר הקזת דם. ואם כן קשה מדוע לתנא קמא הנודר מבשר מותר בדגים ואסור בעופות, הרי מסתבר שכשם שאין כוונתו של הנודר מבשר ביום שהקיז דם לאסור על עצמו דגים, כך אין כוונתו לאסור על עצמו עופות, שהרי אין דרכו של אדם לאסור על עצמו דבר שגם בלי הנדר אינו יכול לאכלו ביום נדרו.

מתרצת הגמרא, שַׁאנִי עוֹפוֹת – העופות שונים מדגים, דְּאֶפְשָׁר לאכלם ביום ההקזה עַל יְדֵי שְׁלִיקָה – על ידי בישול מרובה. וכיון שעופות שלוקים ראויים לו, דעתו לאסור עצמו גם מעופות, אבל דגים שאינם ראויים לאכילה אחר הקזה אף אם מבשלם בישול מרובה, אין דעתו של הנודר מבשר ביום הקזה לאסור עצמו גם מדגים.

תירוץ נוסף מדוע מותר בדגים אף שהשליח נמלך עליהם:

אַבַּיֵי אָמַר, שהאופן שהנודר מהבשר מותר בדגים אפילו שהשליח נמלך עליהם, בְּגוֹן שנדר בזמן דְּכַיְּיכִין לֵיהּ עֵינֵיהּ – שכואבות לו עיניו, כיון דְּדָגִים קָשִׁין לָעֵינַיִם – שהדגים מזיקים לחולי העיניים, ומסתבר שלא נדר מדגים, כיון שאינם ראויים לו.

מקשה הגמרא, אִי הָכִי שמדובר שכואבות עיניו, הרי בחולי זה ודאי שאָכִיל דָּגִים – שאוכל דגים, דְּהָא [שהרי] אָמַר שְׁמוּאֵל, נו"ן סָמ"ךְ עֵי"ן, יש רמז באותיות אלו של האלף בית לרפואת העיניים, שנוּנָא סָמָא לָעֵינַיִם – דג מרפא את העיניים, וקשה על אביי שאמר שאכילת דגים מזיקה לעיניים.

מתרצת הגמרא, הַהוּא – מה שאמר שמואל שאכילת דג היא רפואה לעינים, זה דווקא בְּסוֹף אוּכְלָא – בסוף החולי, שאז הדג מועיל להשלים את רפואת העיניים, ובאמת אם נודר מבשר בזמן הזה נאסר גם בדגים. ומה ששנינו בברייתא, שהנודר מבשר מותר בדגים, זה דווקא בתחילת החולי כשעדין חש בכאב, שאז הדג מזיק לעיניים ומסתבר שלא נדר אלא מדבר שדרכו לאכול ביום נדרו.